

**Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, VT 1893
: L 40:89 A /**

Rydberg, Viktor,

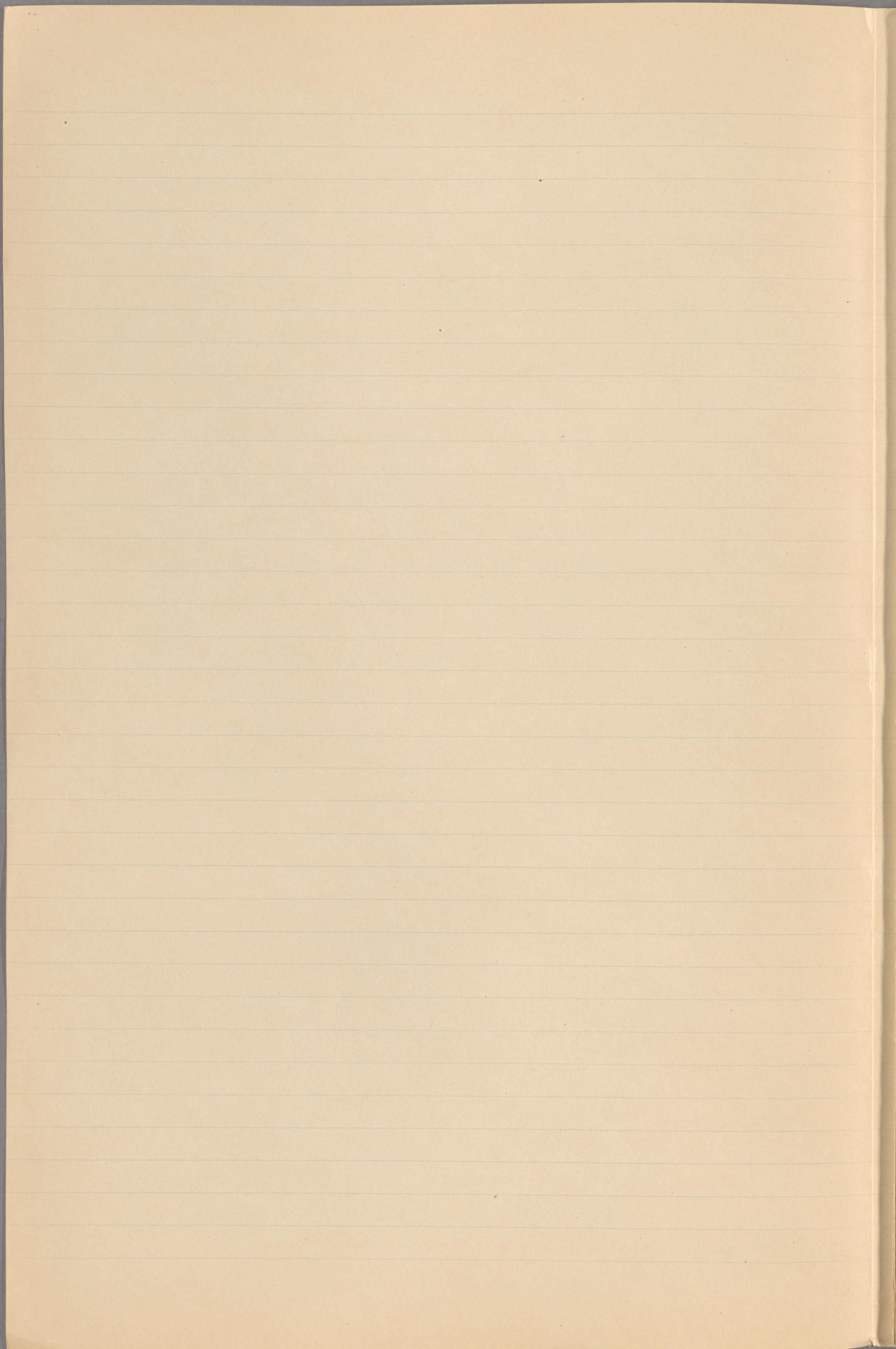
HS L 40:89 A

National Library
of Sweden

N° 16

28/3 1893

Under tannens föreg. förel. har jag berättat det holländska målnäst i det 17de århundradet. När man öppnar på detta för att betrakta det tyska meden samma tid, är det som att komma ett fält med rikaste växtlighet för att jä. brida in i en ödemark. Först mot slutet af 1600-talet dökade den nationella holländska konsten under för utländiskt inflytande, närmast för det franska, som i sin ordning hade sina rötter i det italienska renessansen. Det tyska målnäst^{det}, nationella målnäst^{tyska} dökade mycket tidigare under. De stora lifter det gaf i Albrecht Dürers dagar inflyades icke af de närmast följande släkterna. Den nationella traditionen gick i Tyskland förlorad redan mot slutet af 1500-talet, slagen till marken af en manoverad efterkärning af italienerne. På 1500-talet var Tyskland öfverlägret de flesta länder både i talskänslighet, konstsinne och välbild, och ehuru den italienska smaken slutligen var öfverhand öfver den inhemska, var detta icke liktydigt med fullständigt konstförfall. I början af 1600-talet byggdes Heidelbergsslottets präktiga "Friedrichsbau" och Maximilianens residens i München, det tyska målnäst^{och} representerades då ännu af en vedbligen stor konstnär, Adam Elsheimer, som utöftrade ett vidsträckt och vilgsmukt inflytande äfven på den holländska konsten. Den tyska poesian hade sin baurytande ledare i skalden Martin Opitz, och konstkunsten sin representant i Kejsar Rudolf II, den fjätte tyska konstnärerna i stor skala. Til.

Men när kom det 30-åriga kriget, ^{man} gjorde Tyskland till ^{frumål-} skådeplatsen för krigshärrar och legoknektkorder från alla länder och förvandlade det blomstrande riket till nästan till en ödemark, där ruiner och askhögar visade hvar borgens städer och byar stött. Tre tredjedelar af Tysklands befolkning omkom i dessa firskäckliga krig, dels på slagfältet, dels och mest genom mord, famnot och hunger. Kulturen gick nästan fullständigt under och måste hämta sin lifskraft från utlandet: i Sydtykland från Italien, i Nordtykland från Holland, till i början af 1700-talet det franska inflytandet fick afgränsade ömhet. Det släkte, som växte upp i det firskäckade landet, var nästan af att härstamma från ett folk, s. förlorat sin mesta kraft och sitt bästa blod. Det blef ett andligen firskrympt släkte, ^{hvar} ^{etc} ~~släkte af pedantiska civiliserade, besträffade och ställda~~ ~~ledare på uppfinningar, eternas område, blifvit konstteoretiska och jesuitiska ceremonimästare och pedantiska professorer, formalister,~~

28/3.93.

28/3. 93.

Under Ferninens fängande förel. har jag studert den holländska ^{och} mätarkonsten i
det 17de århundradet. Det är med ~~en~~ saknad jag öfvergår från denna skildring för
i kortet redogör för det tyska under samma tid. och därpå

28/3. 93.

när konstnären icke har förmåga att sammansätta landskap och figurer till en sådan enhet, att de ä äro i ömse ränder förhållande i uttrycket af det hela. Kan han det, när är regel, hvad han vilkommer, uppkäfd, och han skulle lägga våld på sig själv, om han late binda sig af honom. ¶ I en af Elsheimer's landskapsbilder, ett närskensstykke, framställer skaffaget en scen ur gudinnan Ceres, då hon, sökande sin försvunna dotter, kommer fört i tvist till en afrikan belägen bondgård, där Stello, sonen i herdet, en obetänksam pojke, brister i skrik, när han ser, med hvirveln öfver gudinnan trinner kärleksdycken, s. blifvit rikt henne. Bakgrunden äro os märklysta romantiska skogstorkar, s. gudinnan genomskurit; men figurerna stå i det bländade ljusbelysningen, från det ljus, s. Stello's moder håller i sin hand, från facklan, s. Ceres bär och från en nykande brand, s. ligger på jorden längre bort, där en ko mjölkas. - Detta s. prof på de mytologiska skaffage Elsheimer be-
 N:o 262.
 gämnat.) Stundom är det helgon ö eremiter, s. bilden skaffaget i de
 ensliga trädet kan skildras. I några af sina förtäffligaste land-
 skap har han bibliska figurer: Hagar i öken, Josef, s. Katar i
 brunnen, Kristus i de två lärjungarne på vägen till Emmaus och
 den heliga familjen på sin flykt till Egypten.

Detta ritnämnda ^{äro} äro ett ättlingsämne för Elsheimer. På
 den tafeln af honom, som vi här se i s. fikus i Dredeurgalleriet, har
 han framställt scenen i dagljus; annars gjorde han det helst i närskens
 och närskens och det med ett mästerverk, s. förklara ^{hans} ^{öfver} be-
 undran för hans ^{öfver} ^{öfver} sätt. ¶ En kärlij i det väntade aftonkimmer
 lysande litna tafeln är vandring till Emmaus. Ett nattstykke med under-
 bar ljusverkan framställer "Petri förnekelse". Ett annat ättlingsämne
 för Elsheimer är den barockartige samantanen, s. han framställer
 knäböjande öfver den ^{vandring} ^{öfver}, s. han funnit naken och misshandlad
 ligger på vägen, vid foten af en gammalt stempel i en östlig bergs-
 trakt, där ingen människoboning är att upptäcka. En af de Elsheimer's
 målningar, s. i Rom väckte stort uppmärksamhet, berättar den samtida
 konstskriftställaren om milern
 v. Sandrart: "En dag utstälde Elsheimer en liten tafeln, målad
 på koppars. Utan mig där ängden, s. ledagade Tobias, föra han
 öfver ett vadsställe, medan ynglingens hand koppar från stam till
 stam. Den uppgående solen belyser figurerna samtidigt. Allt var är

28/3.93.

ni vackert, ni naturligt, ni uttrycksfullt, leprade i enkelt och i ett
ni kärpräde landskap, att alla i Rom lofsordade på det högsta
denna stans på Frankfurst nya framställningssätt. Denna Sau-
dorts ord innebära ingen öfverdrift.

Om den teffla, i fransk kross stoffage är Ki. med länjningar,
på vägen till Emmaus, i sin finhet i det gamla slottet i Aschaffeu-
burg ^{Kunsthandlaren} ~~anmärker en~~ konsthandlare, att aftonen poesi, tiden i naturen,
den tygta tjuvenen för naturens inbrott kanske aldrig blifvit skönare,
karakterisera. Romantiska färgdiktur ~~är~~ ^{en} stor figur är och vi
^{släktens} ~~hans~~ framställningar af flykten till Egypten. På tefflan, i kär
viss, har den heliga familjen stannat mellan de öfvervuxna ruinerna
af ett vidsträckt i nattfullt slott, för att hvila vid vägsanten och
dricka af det klara vatten, som var mannen på en barocknatt flytt
ned i ett stort steunkar vid ruinens gapel. Än när betagande veckan
en bild med samma stoffage ämnas i det Lichteusteinska galleriet.
Natten sjunker ned öfver rejden, och det var på hög tid, Josef och Maria
finna det nattkärberge, som ser till väster under vildiga träd,
vilka kronor höja sig i tefflan midt och under hvilka man till
höger ser fullmånen, stor och vid, uppstiga öfver sydvanden. En
annan komposition, i Elskeinens utprepar flera gånger i af hvilka
^{varianten} ~~originalen~~ finnes i Louvren, München och Innsbruck, visar en Josef
i Maria, då de icke finna nattkärberge. Ännu tröstar från i natten
genom skända skogstrakter med ^{sin} ~~Josef~~ Maria i Kistebarnet, nedan
Josef går vid sidan med en tänd plocka i sin västra hand. Hans
högra ricker jernbarnet till tidspröfning den cada leksek han har att
telys: ett halmbarn. Till höger står fullmånen lågt på himmelen
och speglar sig klar och ren i ett ^{stilla} spejellagt vatten, i. stricker sig
från mot fjärranden. Till väster under skogsbrynet på herdarn
tändt ett bål. Mellan brädans bladmassor och öfver dem toppar
blänka stjärnorna ned på en klar nattimmel, öfver vilken
Vintsvagatan utstricker sitt ^{med} af millioner stjärnor vifla flör. Så
liten ^{utrymme för kompositionen} ~~tefflan~~ är, verkbar den likväl alldeles öfvervildigande utläst
^{vidare om andra} ~~dessa~~ intygg, i. icke inflorna med detta ämne, icke minst genom den
underbara framställningen af stjärnehimmeln. Landskapet är för-
träffligt; det har, för att utbjuda Corneilles ord, den mirka klackhet,

28/3.93.

28/3.93.

genom hem på Corot och genom Corot på den nyaste franska landskaps-
maleriet. Elsheimers innerliga, poetisk-mantikiska och romantiska
natur som landskapsmålare pånyttfiddes, kan man säga, för honom
är därefter i banen Corot. Medan i vårt eget århundrade fran-
ska ~~och~~ landskapsmaleri Theodore Rousseau har framställt den
kraftsvillande jorden i viktighetens manliga, allvarliga & stränga poesi,
och Jean Franc. Millet den tungrieta poesian i åkerbruket och åker-
brukavelipet, den tungrieta, den vid torfran bundna och likväl som af
himniska kloktioner genomdallade jordsarbetsvedikten, har Corot
lymnat till det ^{naurikaliska} elementet i naturen, det äro idylliskt ljusa,
än obestämda ~~och ljusa~~, äro hemlighetifulla. <sup>Han är stämningmålare, han i. Elsheimer-
en berömd med honom</sup>

De småfigurer Elsheimer avbröte i sina landskap, för att höja och
förtärka deras stämning har i det bibliska måleriet åstadkommit en
hel revolution, förstau hvilken, såsom W. Bode & Karl Madrau påpekar,
Rembrandt icke hade blifvit den Rembrandt vi kända.

Elsheimers upptäckning af de bibliska gestalterna var i själva verket högt
egendomlig och alldeles ny. Den är en helt annan än den stora italienska,
Stilens, s. visade oss den i väl uppställda grupper, i sinvikt anordnade
prakttabläer. Så man vet, att Elsheimer lefde i Rom under det väldiga
trycket af ^{ny- och högrena} ~~franska~~ ^{franska} exempel, måste man så mycket högre
uppkatta originaliteten i hans väsen. Elsheimer förde dessa gestalter ned ur
de glorieomströmlade skyarne ned till jorden; man vil att märka, ej till
den jord, s. den fotografierande naturalismen ~~ser~~, vill se, utan att tillfälla
kunna det, nämligen med en upptäckning, s. lösgjort sig från mänskligt
stämning- och kämbolif, för att bli fullt objektiv; utan till den jord,
som brarje mänskliga, beväpad med fantasi, skådar, på hvilken de tusen
intrycken från ~~hans~~ vårt vardaglif färglägges och på sina lefvtoner ur
vår sorg och vår glädje, vår längtan och våra vakna drömmar. Därmed
förde Elsheimer också de bibliska gestalterna så jämförligt närme
människornas hjärtan. Från att vara idoler, uppställda allvar till att enot-
faga knäfall, gjorde han dem till människor, till väsen af vår egen
natur, med våra kämster och delaktiga i våra öden. Man kände med-
lidande med den ~~st~~ ^{vilande} ^{vika} ~~fattiga~~ familjen, som undan den kränkte beomvändaren
måste fly genom ^{vilande} ^{vika} ~~svarta~~ ~~skogar~~ och ~~ödemarker~~, för att finna en tillflykt af
bevarat, s. var bestämdt att vara barnhetighetens hemmy och sitta släktas

28/3. 93.

fivensy. Man sörjde med den fiskjutne Hagar, man följde den unge Tobias genom hans äppelträd, i hvilka den trogne kunden sett sin plats bredvid de ~~väntade~~ ^{följde} den ringade himmelrike beskyddaren. Man såg de båda vandrarna, som ~~han~~ ^{han} temnet bakom sig Jerusalim med dess Golgata, där de sett de fattiger och beträcker sin spekd på korset och sina förhoppningar om en bättre tid för människoljätet tillintetgjorda. Man såg dem skida i aftonsolens sken mot en hydda, där de kunde ^{för en stund} ~~hitta~~ ^{och} ~~se~~ ^{se} sina ~~andra~~ ^{andra} ut sin ~~andra~~ ^{andra} taubar, då de plössligt fanns km, s. de begrätit, vandra vid sin sida. I denna taflon förenig af enkel naturlighet i innerligaste poesi hade Elsheimer avslagit nya strängar, hvilka milda och ädla toner fingo genklang i ~~rest~~ ^{rest} germaniska konstnärers hjärtan och gifvo stämningen åt Rembrandts måleri. Peter Lastman, s. var Rembrandts lärare, har stått under Elsheimers inflytande.

Adam Elsheimer afled i Rom år 1620. Hans landsmän och ledare förarna af den romerska akademien följde honom till grafven. Bland hans lärjungar är ato märka riddaren Hendrik Goudt från Utrecht, s. i förträffliga raderingar återgipit några af sin väns och lärnes verk arbeten.

Om det tyska måleriet på 1600-talet är för öfrigt föga af vikt att säga. Nürnberg, Albrecht Dürers stad, var icke en en skugga af hvad den staden på 1500-talet varit, och förtrod icke en att uppkalta hvad det egt. Sin störste mus störste verk, "de fyra apostlarna", sålde stadens magistrat till kejsarinnan Maximilian af Bayern. Den handlade på, som några af våra mest ädla autarliga skulle göra, om den hade något dylikt verk att oflata.

N: 263. Bland de på tyska målare, s. höjde sig något öfver medel-
~~måttan~~ ^{skulle} ^{George} ~~förde~~ ^{förde} ~~Kügnadas~~ ^{Kügnadas} i Kristoffer Baadins fjortioåra måtalen. Den
 ryttargrupp vi här se är efter en radering af Kügnadas. Kügnadas föddes
 i Augsburg år ~~1666~~ ¹⁶⁶⁶ och afled där ^{hans} ~~sin~~ akademien direktör år 1742.

Han var bataljmålare i hade utbildet sin stil efter Jacques Courtois de Bourguignon och efter Bourguignons efterföljare, den i Sverige välbekante, ~~från~~ ^{från} Nürnbergaren Joh. Fredr. Lembke, s. afled i Stockholm 1730, sedan han på Drottningholms gallerier målade hela ~~roder~~ ^{roder} af bataljer i fjärrperspektiv. Kügnadas var en vlyckkraftig man. Under en längre tid hade han genom en sjukdom förlorat bruket af sin högra hand. Han lärde sig då att måla lika flinkt med den venstra. Han ansågs och var en ovanligt god käftmålare.

28/3. 93.

28/3.93.

